

NATIONALMUSEETS
Arbejdsmark 2013

Indhold

7	Forord PER KRISTIAN MADSEN	156	Kan de holde til det? – risikovurdering ved flytning af Bygdøys vikingskibe JESPER STUB JOHNSEN, RONALD BOCKIUS, MAY CASSAR, PIA FAGERNES, CARLERIK HØY-PETERSEN OG DAVID SAUNDERS
8	VIKING på Nationalmuseet – et internationalt samarbejde 2013-15 MARIANNE BLANK, PALLE MAURICE JEPSEN, PER KRISTIAN MADSEN, ANNE PEDERSEN, PETER PENTZ, MARUISKA SOLOW, MATTHIAS WEMHOFF OG GARETH WILLIAMS	168	Kalkmalerierne i de danske kirker – digitalisering, formidling og bevaring SISSEL F. PLATHE, KLAUS STØTTRUP JENSEN, KIRSTEN TRAMPEDACH OG SUSANNE ØRUM
24	Undervejs med verdens længste vikingskib KRISTIANE STRÆTKVERN, MORTEN GØTHCHE, PETER PENTZ, ANETTE HJELM PETERSEN, MARUISKA SOLOW OG JOHN NØRLEM SØRENSEN.	180	Blodvidnerne i Skibinge – nyfundne kalkmalerier fra 1575 MARTIN WANGSGAARD JÜRGENSEN, IDA HASLUND OG SUSANNE ØRUM
38	Skabt af Tiden – forhistorien og kunsten LENE FLORIS, POUL OTTO NIELSEN OG JULIE SASS	194	Borg og dysse – uventede fund ved Brattingsborg på Samsø VIVIAN ETTING, NILS ENGBERG, JØRGEN FRANDSEN, LIS NYMARK OG HANS SKOV.
54	Grønlands fortid nu på tegneserie – mellem kunst, indsigt og videnskab MARTIN APPELT	208	Eremitageslottets restaurering – fra Thura til Meldahl og tilbage igen LINE BREGNHØI
64	Pelse fra Nord ANNE LISBETH SCHMIDT, BIRTHE GOTTLIEB, HANS CHRISTIAN GULLØV, KARSTEN JENSEN OG ANETTE HJELM PETERSEN	222	Et stokkehåndtag og dets berømte ejer ULRIK KRISTOFFER SCHMIDT
80	Stenaldertekstilerne i Nationalmuseets Komparative Samling ULLA MANNERING OG IRENE SKALS	234	”Blutsverwandten” ANNETTE VASSTRÖM
96	Guddommelige garderober – tekstiler i græske helligdomme i det 1. årtusind f.Kr. CECILIE BRØNS	248	Powwow – når prærieindianerne danser MILLE GABRIEL OG ULLA EBBE-PEDERSEN
110	Forbindelser mellem sydlige og nordlige verdener i ældre bronzealder FLEMMING KAUL	262	Små genstandes store fortælling MARIUS SKOVBO ANDERSEN
124	Danmarks runesten i nyt lys LISBETH IMER OG ROBERTO FORTUNA	274	I private hjem på globale vilkår – at være au pair i dagens Danmark EDITH MARIE ROSENMEIER
140	Skatten fra Østermarie POUL GRINDER-HANSEN, MICHAEL MÄRCHER, FINN OLE NIELSEN, SIGNE NYGAARD OG PETER PENTZ	284	Danefæ – samarbejdet mellem finder, lokalmuseum og Nationalmuseum MARIA PANUM BAASTRUP OG CLAUD FEVEILE

Danmarks runesten i nyt lys

AF LISBETH M. IMER OG ROBERTO FORTUNA

Fig.1

Den store Jelling-sten, runesiden, fotograferet en aften i oktober 2010. Det var arbejdet med Jelling-stenene, som blev startskuddet til formidlingsprojektet om de danske runesten.

The large Jelling Stone (rune side), photographed on an evening in October 2010. It was the work with the Jelling stones that fired the starting shot for the presentation project about the Danish rune stones.

Foto: Roberto Fortuna

Nationalmuseet har som en del af sin virksomhed som hovedmuseum til opgave at drive runologisk forskning og rådgivning. Museet har på den baggrund sat fokus på formidlingen af runesten. På baggrund af bevillinger fra Kulturstyrelsens formidlingspulje og Bikubenfonden (under Jelling-projektet) er der foretaget en ny digital fotoregistrering i den vestlige del af Danmark, det vil sige vest for Øresund, af de ca. 80 runesten, som så at sige står ude om natten, og dem, som nu har plads i kirker og våbenhuse; altså langt de fleste bevarede runesten i Danmark. Dette er et arbejde, som ikke er blevet foretaget systematisk siden slutningen af 1930'erne. Materialet skal bruges i digital formidling og til udstillinger, og det er planen, at billederne også skal anvendes i en bog om Danmarks runesten.

tende undersøgelse af stenenes bevaringstilstand, hvilket førte til, at de to sten i 2011 blev sikret mod nedbrydning i form af en klimastyret afskærmning. Det betød, at det var ved at være sidste udkald for at få de foreløbig sidste gode billeder af stenene uden elementer, der kunne forstyrre læsningen. Derfor drog runolog og fotograf til Jelling i oktober 2010 for at sikre et par runologisk gode og tidssvarende fotos af de to nationalmonumenter. Billederne blev taget om aftenen, og stenene blev lyslagt omhyggeligt med sidelys og opspejling for at få runer og ornamenten til at træde så tydeligt frem af stenen som overhovedet muligt (fig.1). Aftenens anstrengelser blev startskuddet til et projekt om digital formidling af runesten i Danmark. Det grundlæggende arbejde i projektet har været at få optaget så gode og tidssvarende fotos som muligt til brug for digital formidling på flere platforme. Det skyldes, at de fotos, som ellers var tilgængelige, stammede fra slutningen af 1920'erne og fra 1930'erne (fig.2), og selv om de for deres tid var glimrende, kunne vi efter ca. 80 år trænge til en opdatering (fig.3). Desuden giver de nye fotos mulighed for at spore eventuelle skader i den mellemliggende periode samt diskutere læsningsvanskeligheder med fagfæller.

I Danmark inklusive Skånelandene øst for Øresund kendes ca. 260 runesten, som blev rejst i tiden ca. 700-1100. De blev rejst af datidens fremtrædende mænd og kvinder, og i en periode, hvor det er småt med andre skriftlige kilder, er de vigtige vidnesbyrd om navnestof og politiske magtforhold. Som monumenter er de fascinerende alene ved deres størrelse og materiale, og så føjer det ikke så lidt mystik til, at indskriftene er skrevet med runer – et skriftsystem, som ikke mange danskere kan læse i dag. De fleste danske runesten står fortsat på eller i nærheden af deres oprindelige plads eller er flyttet til en nærliggende kirke. Her lever de egentlig en ret upåagtet tilværelse, og det er dét, formidlingsprojektet skal råde bod på. Vi har sat fokus på monumenternes fælles historie og deres betydning for vikingetidens og nutidens samfund.

Det begyndte i Jelling

I Jelling står verdens største og mest berømte runesten endnu på sin plads, nemlig den sten, som Harald Blåtand satte efter sine forældre Kong Gorm og Dronning Thyra. Ved siden af denne kæmpestore sten står dens tilflyttede, mindre fælle og forgænger, som Kong Gorm rejste efter Dronning Thyra. I årene 2006-2008 gennemførte Nationalmuseets Bevaringsafdeling en omfat-

Fig.2

Læborg-stenen fotograferet i juni 1935. Dette foto har indtil nu været det bedste, landet kunne fremvise af den imponerende sten, som er rejst af Ravunge-Tue til minde om Dronning Thyra.

The Læborg stone photographed in June 1935. Hitherto this photo has been the best view the country has been able to show of the impressive stone, which was raised by Ravunge-Tue in memory of Queen Thyra.

Foto: Erik Moltke

Fig.3

Læborg-stenen, fotograferet i marts 2011. Fotoet viser tydeligt, at partiet med Thyras navn er ved at falde af stenen og er blevet fastgjort med kit.

The Læborg stone, photographed in March 2011. The photo clearly shows that the area with Thyra's name is at risk of falling off the stone, and has been fixed with putty.

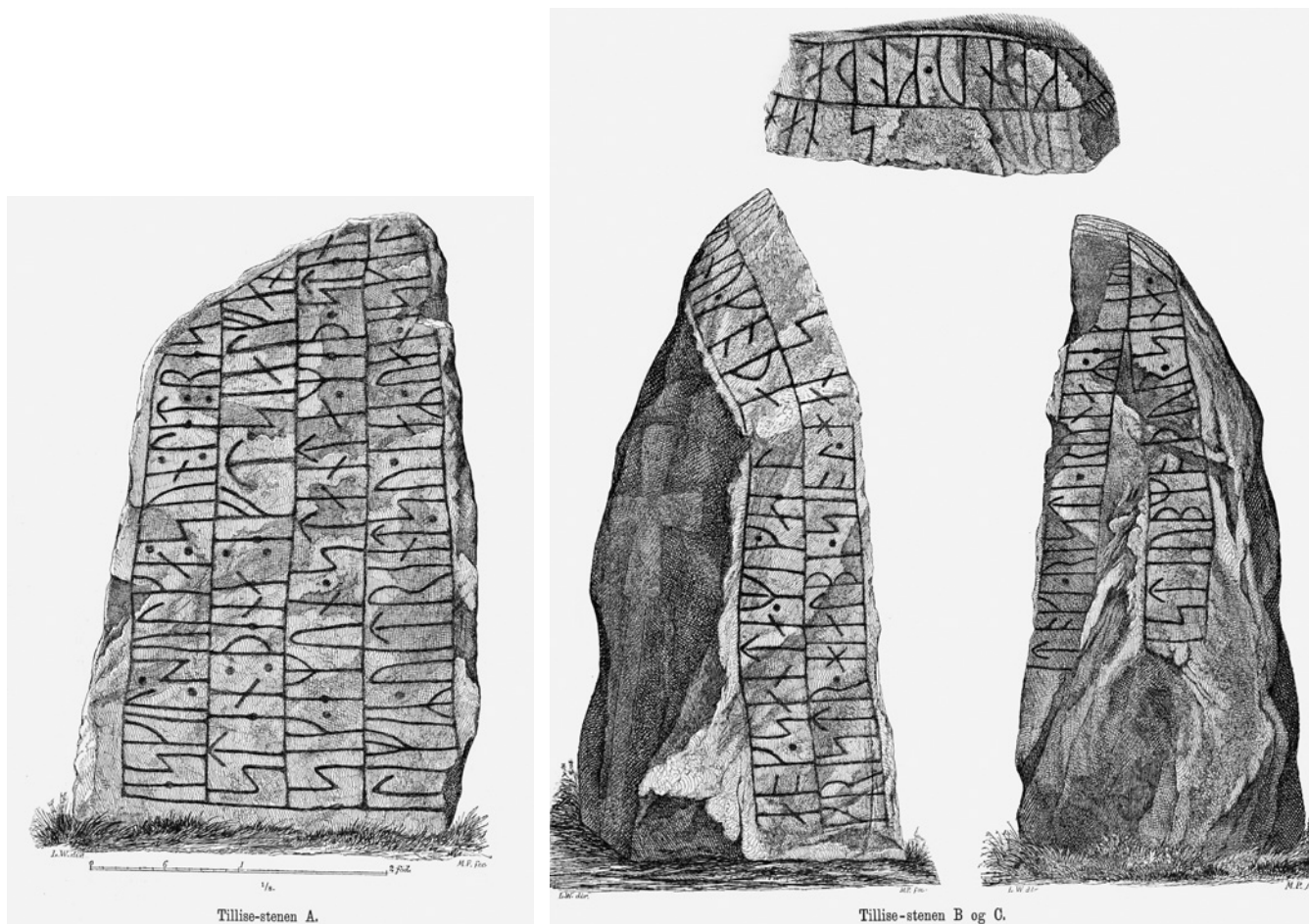
Foto: Roberto Fortuna

Fokus på formidling

Med baggrund i de seneste 30 års forskning gælder det nu formidlingen af de danske runesten, og for at nå ud til så mange som muligt, har vi anvendt flere forskellige platforme. I forbindelse med de mange rejser rundt i landet har vi skrevet blogindlæg om vores arbejde, og vi har oprettet omkring 80 artikler om danske runesten i Wikipedia, hvor også fotos af hver enkelt sten er vist. Artiklerne fra Wikipedia er desuden integreret i Historisk Atlas, som månedligt har 20.000-25.000 brugere. Vi har også foretaget et stort og grundlæggende arbejde med geokodning af hver enkelt runestens placering, som efterfølgende er integreret i Google Maps. Det er den mest naturlige indgang for oldtidsinteresserede, som søger efter fortidsminder via digitale medier forskellige steder i landet. Vi har holdt foredrag, lavet et TV-program i samarbejde med DK4 om danske runesten samt bidraget med historier om mere end 30 runesten til Kulturstyrelsens app til iPhones "Fortællinger fra fortiden".

Forgængernes fodspor

I forbindelse med den fotografering og registrering, vi har foretaget, går vi i vore forgængeres fodspor. Siden renaissance, da Ole Worm samlede oplysninger om runesten til runeværket *Danorum Monumentorum libri sex*, som udkom i 1643, er de danske runesten jævnligt blevet undersøgt og registreret.

Fig.4
Tillitse-stenen i Magnus Petersens
streg fra 1879.

The Tillitse stone in Magnus Petersen's
drawing from 1879.

Nationalmuseet

I løbet af 1850'erne og 1860'erne blev runestenene tegnet første gang af tegneren Julius Magnus Petersen. Han var engageret af universitetsbibliotekaren P.G. Thorsen, som med støtte fra Videnskabernes Selskab forberedte værket *De danske Runemindesmærker beskrevne og forklarede af P.G. Thorsen* (1864 og 1879-80). Værket kom kun til at omfatte Sønder- og Nørrejylland og lod vente så længe på sig, at Oldsagskommissionen fik nok og opfordrede filologen, professor ved Københavns Universitet Ludvig F.A. Wimmer, til at gå i gang med nye undersøgelser.

I 1875 gik Wimmer tøvende ind på Oldsagskommissionens forslag og begyndte med at registrere de skånske runesten, idet han på den måde ville komme i mindst mulig konflikt med Thorsen, som på det tidspunkt stadig arbejdede med de slesvigske og jyske runesten. Wimmers betingelse for at sige ja til opgaven var, at der blev afsat tid og penge til, at han ved selvsyn kunne studere alle monumenter i fællesskab med en kunstner, som kunne udføre tegninger under hans tilsyn. Valget faldt endnu en gang på Magnus Petersen, og det blev til et årelangt samarbejde mellem de to.

Undersøgelserne mandede ud i *De danske Runemindesmærker*, som udkom i fire flotte bind omkring århundredeskiftet. Rejserne blev foretaget i årene 1876-79, og når man tænker på, hvordan rejser til de fjerneste steder i landet foregik til fods eller med hest og vogn, bliver man imponeret over den tålmodighed og ildhu, der blev lagt for dagen (fig.4).

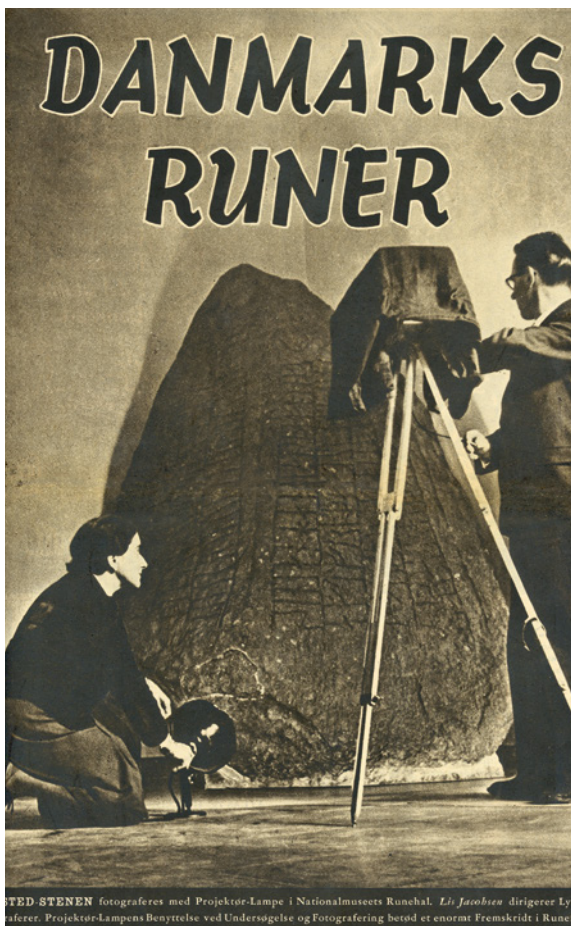

Fig.5

Lis Jacobsen og Erik Moltke i færd med at fotografere Tirsted-stenen. I billedteksten står der "Tirsted-Stenen fotografieres med Projektør-Lampe i Nationalmuseets Runehal. Lis Jacobsen dirigerer Lyset, Moltke fotografierer. Projektør-Lampens Benyttelse ved Undersøgelse og Fotografering betød et enormt Fremskridt i Runefotografien".

Lis Jacobsen and Erik Moltke photographing the Tirsted stone. The caption says "Tirsted stone photographed with projector lamp in the Rune Hall of the National Museum. Lis Jacobsen is operating the lighting, Moltke is photographing. The use of the projector lamp for investigation and photographing meant huge progress in rune photography".

Foto: Nationalmuseet

En generation senere tog Lis Jacobsen, som ud over at være filolog og medstifter af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab også var initiativtager til oprettelsen af Dansk Sprognævn, for blot at nævne et par af hendes meritter, initiativ til at forberede et nyt runeværk, som skulle omfatte alle danske runeindskrifter, ikke blot runestenene. Baggrunden var den store tilvækst af nye fund og Jacobsens kritik af Wimmers læsninger og tolkninger. Jacobsen hyrede historikeren Erik Moltke, senere redaktør på Nationalmuseets bogværk *Danmarks kirker* samt runolog, til at forestå undersøgelserne af runestenene over hele landet, og i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne fandt der således endnu en berejsning af runestenene sted. Moltke mente, at man med et foto ville få en mere objektiv gengivelse af hver enkelt runesten, end en tegning kunne give, og endnu en gang blev der foretaget et kolossalt arbejde med registrering af de danske runesten, først og fremmest med Anders Bæksted som medhjælper. Moltkes arbejde var på mange måder banebrydende. Hver sten blev først afrenset for smuds og lav og derefter fotograferet i mørke med skrålys. Dernæst blev runer og ornament

optrukket med sort farve (kønrøg udrørt i vand), og så blev stenen fotograferet igen. I krigsårene 1941-42 forelå resultatet *Danmarks Runeindskrifter*, et imponerende værk med en guldgrube af oplysninger om alle aspekter af runeindskrifter (fig.5). Den Moltke-Jacobsenske samling blev i 1937 overgivet til Nationalmuseet og var indtil for ganske nylig de bedste fotos af de danske runesten og deres indskrifter. Når det gælder de bornholmske runesten, er disse fotos fra 1920'erne og 1930'erne stadig den seneste, professionelle registrering.

Nutidens fotoarbejde

Det moderne fotoarbejde adskiller sig på en række væsentlige punkter ikke fra fortidens. Vi arbejder om aftenen, hvis runestenen står udendørs, og om dagen, hvis runestenen står indendørs. Vi forsøger med moderne udstyr at skabe så nøjagtige og tidssvarende fotos af de gamle monumenter som muligt, og med i bagagen har vi Moltkes metode og de gamle fotos og tegninger, som Magnus Petersen og Moltke har efterladt os. Enhver runesten har sin bedste side, det vil sige en vinkel hvorfra indskriften kommer mest til sin ret, og det kan være praktisk at se, hvordan de gamle har gjort det før os. Det er dem og deres arbejde, vi står på skuldrene af.

Fig.6

En aften i blæsevej ved Hærvejen. Roberto Fortuna lægger lys på Øster Løgum-stenen i et forsøg på at indfange "the blue hour" – skumringstimen.

An evening with windy weather at the old military road Hærvejen. Light shone on the Øster Løgum stone in an attempt to capture "the blue hour" – the twilight hour.

Foto: Lisbeth Imer

Fig.7

Øster Løgum-stenen. Stenen blev efter krigen i 1864 bragt til slottet Dreilinden i Tyskland, hvor den stod i næsten 100 år indtil 1951, hvor den blev ført tilbage til sin oprindelige plads ved Hærvejen nord for Rødekro.

The Øster Løgum stone. After the war of 1864 the stone was taken to the castle Dreilinden in Germany, where it stood for almost 100 years until 1951, when it was taken back to its original site at Hærvejen north of Rødekro.

Foto: Roberto Fortuna

Det udendørs fotoarbejde foregår om aftenen eller i skumringstimen, for kun på den måde kan vi præcist kontrollere, hvordan lyset falder på stenen (fig.6 og 7). For at få så mange arbejdstimer som mulig, foregår arbejdet i det tidlige forår eller sene efterår. Om sommeren kan vi kun få nogle ganske få arbejdstimer midt om natten. Om dagen ville vi være i konkurrence med solen, og i værste fald kan lyset komme direkte ind på stenens overflade og gøre den fuldstændig flad i sit udtryk (fig.8a). Vi er helt og aldeles afhængige af vejret. Hvis det blæser og/eller regner, må vi opgive arbejdet, for udstyret kan ikke tåle vand, og de høje (og dyre!) lamper vælter i blæsevej. Ved omhyggeligt at lægge et sidelys på stenen kan vi få detaljer frem, som ellers ikke kan ses i dagslys (fig.8b). Ud over at få et bedre indtryk af runestenen som helhed får man som en ekstra gevinst ældre kulturhistoriske elementer frem på stenen, som ikke har noget med runerne at gøre, f.eks. de skåltegn, som hører bronzealderens kult til (fig.9). Ydermere er billederne i så høj en opløsning (39 millioner pixels), at man kan zoome ind på detaljer, som ellers kan være svære at komme helt tæt på i virkeligheden. I nogle tilfælde har vi kunnet få detaljer frem på stenene, som tidligere ikke har været særligt synlige (fig.10).

Fig.8a og 8b
Ravnkilde-stenen 2, Kongens Tisted.
Stenen er fotograferet både i dagslys
og om aftenen.

Ravnkilde stone 2, Kongens Tisted.
The stone has been photographed
both in daylight and in the evening.

Foto: Lisbeth Imer og Roberto Fortuna

Fig.9

Glavendrup-stenen på Nordfyn.
"Ragnhild satte denne sten efter Alle, Sølvernes gode, ... hæderværdige thegn. Alles sønner gjorde disse kumler efter deres fader og hans kone efter sin mand, men Sote ristede disse runer efter sin drot. Thor vie disse runer. Til en 'ræte' worde den, som skader(?) denne sten eller drager den efter en anden." Runeindskriften er ristet på alle stenens tre sider og er den længste indskrift på en runesten i Danmark. Stenen bærer i øvrigt skålgruber fra bronzealderen – det vil sige tegn, som er ca. 2.000 år ældre end runestenen. De indikerer, at stenen har været anvendt som kultsten i bronzealderen.

The Glavendrup stone in northern Funen. "Ragnhild placed this stone in memory of Alle the Pale, priest of the sanctuary, honourable þegn of the retinue. Alle's sons made this monument in memory of their father, and his wife in memory of her husband. And Sote carved these runes in memory of his lord. Thor hallow these runes. A warlock be he who damages(?) this stone or drags it (to stand) in memory of another." The runic inscription is carved on all three surfaces of the stone and is the longest inscription on a rune stone in Denmark. The stone also has cup-marks from the Bronze Age – that is, symbols that are c. 2000 years older than the rune stone. They indicate that it was used as a cult stone in the Bronze Age.

Foto: Roberto Fortuna

Fig.10

Motivet på bagsiden af Ålum-stenen 3. Tidligere er det tolket som en rytter, men det nye foto viser flere detaljer af billedet: Man kan se rytterens skæg og hjelm, og måske er der en hel hær af ryttere over den fane, som rytteren holder.

The motif on the back of the Ålum stone 3. Earlier it was interpreted as a horseman, but the new photo shows more details of the picture; one can see the horseman's beard and helmet, and perhaps there is a whole army of horsemen above the flag the horseman is holding.

Foto: Roberto Fortuna

Fig.11

Hjermind-stenen med mosbegroning, men smukt placeret i Hjermind præstegårdshave.

The Hjermind stone with moss covering, but beautifully placed in the garden of the Hjermind rectory.

Foto: Roberto Fortuna

Fig.12

Ravnkilde-stenen 1 står under et stort træ på en høj på kirkegården i Ravnkilde nær Aars. Denne placering har bevirket, at stenens top og forside er indhyldet i lav og mos. Indskriften har som følge af stenens genanvendelse som tærskelsten i lange tider været meget slidt, og mosbegroningen har ikke gjort læsningen lettere.

The Ravnkilde stone 1 stands under a large tree on a hill in the churchyard in Ravnkilde near Aars. This placing has meant that the top and front of the stone are covered in lichen and moss. As a result of the re-use of the stone as a threshold stone, the inscription has been much worn for a long time, and the moss cover had not made reading it easier.

Foto: Roberto Fortuna

Desværre kan vi ikke foretage den afrensning af stenene, som Moltke og Bæksted gjorde ved deres undersøgelser. Runesten, som står udendørs, sorterer i dag som fredede fortidsminder under Kulturstyrelsen, hvis holdning er, at stenene har bedst af ikke at blive afrenset. Dels slider det på stenens overflade, dels har man erfaring med, at lav hurtigt vinder fodfæste på stenens overflade igen. Det har resulteret i, at nogle af vore billeder er blevet lidt uldne at se på (fig.11), og i nogle tilfælde er det direkte forstyrrende for læsningen (fig.12).

Om dagen har vi udnyttet tiden med at fotografere de runesten, som står indendørs (fig.13). Her kan vi lukke lyset ude og afskærme omgivelserne, så der ikke kommer genskin fra vinduer, en hvidkalket væg eller et gult murstensgulv. Dette indendørsarbejde byder til gengæld på andre problemer. Våbenhusene er ikke bygget med henblik på at vise runesten frem, så der kan være pladsproblemer, eller også er runestene opstillet i et hjørne, hvor det kan være svært at komme til at lyslægge ordentligt (fig.14).

Fig.13
Sjelle-stenen i Sjelle Kirkes våbenhus. Indskriften er meget forvitret som følge af stenens genanvendelse som tærskelsten.

The Sjelle stone in the porch of Sjelle Church. The inscription is much weathered as a result of the re-use of the stone as a threshold stone.

Foto: Roberto Fortuna

I nogle tilfælde har vi været nødt til at tage særligt, men skånsomt rengøringsudstyr i anvendelse, inden fotoarbejdet kunne gå i gang. Mange af de runesten, som er opstillet i våbenhusene, har en meget slidt overflade og en sådan placering, at runerne ikke kan ses, medmindre de hjælpes frem i lyset. Det har fået manganen en runeinteresseret til at trække runerne op med hvidt skolekridt i årenes løb. Kridtstreger forstyrrer fotograferingen af runestenen, idet blitzen lyser dem ekstra stærkt op. Desuden er optegningen i mange tilfælde forkert. Efter aftale med graveren og eventuelt menighedsrådet forsynede vi os med vand og en blød børste for at vaske runestenen så skånsomt som muligt, så den fremstod i den rå granit (fig.15). Derefter skulle stenen tørre et døgn tid. Det forstyrrede den stramme tidsplan noget, men det

Fig.14

Sjørring-stenen, som er Danmarks mindste runesten, står i hjørnet af det lavloftede våbenhus lige inden for døren. Indskriften afsluttes på toppen af stenen, og der var store problemer med at få plads nok til fotograf og god lyslægning.

The Sjørring stone, Denmark's smallest rune stone, stands in the corner of the low-ceilinged church porch just inside the door. The inscription ends at the top of the stone, and there were great problems finding enough space for photographing and good lighting.

Foto: Lisbeth Imer

Fig.15

Lisbeth Imer som vaskekone ved Laurbjerg-stenen. På flere runesten har indskrift og ornamenter været tegnet mere eller mindre korrekt med kridt, som skulle fjernes inden fotografering.

Lisbeth Imer as a washerwoman at the Laurbjerg stone. On several rune stones the inscriptions and ornamentation have been pointed up more or less correctly with chalk, which had to be removed before the photographing.

Foto: Roberto Fortuna

Fig.16

Klejtrup-stenen i oktober 2012, da den lå væltet om på ryggen.

The Klejtrup stone in October 2012, when it lay toppled on its back.

Foto: Lisbeth Imer

var nødvendigt for at få det bedste runefoto. I alle de tilfælde, hvor vi har vasket det hvide kridt af stenen, har vi anbefalet menighedsrådet at få opsat en spotlampe, så runerne på stenen bedre kan ses, ligesom man f.eks. har gjort i Borup Kirke nord for Randers.

Der har også været andre problemer, som har forsinket eller ligefrem væltet tidsplanen. Klejtrup-stenen besøgte vi første gang i marts 2012, hvor stenen hældede faretruende bagover. Stenen er rejst nær sin oprindelige plads på de våde jorder ned til Klejtrup Sø ved Hobro og vil med tiden synke ned i den bløde muld. Da vi vendte tilbage for at fotografere den i oktober 2012, var stenen imidlertid faldet helt bagover og lå nu på ryggen (fig.16). Da vi ikke kunne komme højt nok op over stenen med fotoudstyret, måtte vi derfor opgive at fotografere, indtil Kulturstyrelsen har fået rejst den op igen. Men vi kommer igen!

Det videre arbejde

Indtil videre har mere end 80 runesten spredt over hele det vestlige Danmark været i kameraets søgelys, inklusive de runesten og runestensfragmenter, som opbevares i Nationalmuseets magasiner. Materialet kan bruges i al slags formidling, digitalt på forskellige platforme, samt i skolebøger osv. Det næste planlagte mål er at lave en fotoudstilling, som skal vises på Nationalmuseet i løbet af 2014. Udstillingen bygges op, så den kan bruges som vandrestilling i resten af landet. Dernæst skal materialet bruges i en samlet fortælling om den danske runestenstradition, så vi kan berette om, hvem der rejste runesten, hvorfor og hvornår. Det er også væsentligt at fortælle om, hvordan man egentlig læser en runesten, og hvilken betydning stenen og dens budskab havde både før og nu. For at kunne fuldende billedet af den danske runestenstradition mangler vi nu at fotografere de ca. 40 runesten på Bornholm samt de ca. 45 skånske runesten, som er bevaret i deres oprindelige omgivelser eller ved kirkerne. Det er håbet, at der kan skaffes midler til også at få disse østdanske runesten frem i det lys, hvor de hører til.

Tak til de øvrige projektdeltagere:

Ole Palnatoke Andersen, Wikipedia

Ida Gustav, Nationalmuseet

Linea Hansen, Nationalmuseet

Charlotte S.H. Jensen, Nationalmuseet

LITTERATUR

Jacobsen, L og E. Moltke: *Danmarks Runeindskrifter. Text og Atlas*, København 1941-1942.

Moltke, E.: "Tekniske hjælpemidler og metoder i epigrafiens tjeneste" i *Fornvännen* 1932, s. 321-341.

Trudsø, S., K. Støttrup Jensen og P.K. Madsen: "Hvor galt står det til og hvorfor? Bevaringsundersøgelse af Ribe Domkirkes Kathoveddør og runestenene i Jelling" i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2008, s. 239-256.

Trudsø, S., T. Dehn, P. Klenz Larsen, E. Nobel og B. Lehn Petersen: "Klimaforandring – så kom Jellings runesten under tag" i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2012, s. 172-185.

Wimmer, L.F.A.: *De danske Runemindesmærker I-IV*, København 1895-1905.

<http://runer.ku.dk> eller Danske Runeindskrifter er en internetbaseret database over alle danske runeindskrifter, hvor man kan læse om flere runesten og finde henvisninger til litteratur om runesten.

LISBETH M. IMERmuseumsinspektør, seniorforsker,
ph.d.Danmarks Middelalder og Renæssance,
Nationalmuseet

ROBERTO FORTUNA

fotograf

Bevaringsafdelingen,
Nationalmuseet.

Denmark's rune stones in a new light

The National Museum has spotlighted the presentation of rune stones. On the basis of funding from the communication pool of the Danish Agency for Culture, and the Bikuben Foundation (under the Jelling project) it has been possible to carry out a new digital photo registration of the western Danish rune stones, which usually stand outdoors on their original sites or by the churches. This is a task that has not been conducted systematically since the 1930s (fig. 2). The material has been used in connection with digital presentation. The basic work of the project has been to take photos that are as good and up-to-date as possible (figs. 1, 3, 7, 8b, 9, 10, 11, 12 and 13).

In this work we stand on the shoulders of our predecessors, who have registered and documented the Danish rune stones since the Renaissance. In particular we have drawn on Erik Moltke's method of photographing the rune stones in strong sidelight. So as not to have to compete with the sunlight, the work has been done in the evening in the case of the rune stones that stand outdoors (fig. 6). The rune stones that are kept indoors are photographed during the day (figs. 13 and 14). Indoors it is easier to screen off sunlight and reflections. The material is to be used in digital presentation and for exhibitions, and the plan is that the pictures will also be used in a book about Denmark's rune stones.

Nationalmuseets Arbejdsmark 2013

Redaktion:
Per Kristian Madsen og Ingrid Wass
©Nationalmuseet og forfatterne

Alle manuskripter underkastes
anonym fagfællebedømmelse.
Arbejdsmarkens redaktionelle retningslinje:
[http://natmus.dk/forskning/
nationalmuseets-udgivelser/](http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/)

All papers are subject to
anonymous peer refereeing.
Editorial guidelines:
[http://natmus.dk/forskning/
nationalmuseets-udgivelser/](http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/)

ISBN: 978-87-7602-214-3
ISSN: 0084-9308
Printed in Denmark 2013

Grafisk tilrettelæggelse og sats:
Stine Raun Nissen

Billedbehandling og tryk:
Narayana Press

Engelsk oversættelse af
billedtekster og resumeer:
James Manley

Korrektur:
Jørgen Lethan

Udgivet af:
Nationalmuseet
Frederiksholms Kanal 12
1220 København K

Salg til boghandlere:
Nationalmuseets butik

Nationalmuseet

 National Museum of Denmark

Omslag: Sune Elskær
Cover: Sune Elskær